

Základní charakteristika sociální politiky

Co je sociální politika

Vymezení SP

- = soust. a cílevědomé **úsilí** soc. subjektů **udržet** nebo **zlepšit** soc. **system** a **zajistit jeho fungování** (Tomeš)
- = společ.aktivita zaměřená
  - na **zlepšení** či **udržení** zákl. životních podmínek lidí a
  - na **zabezpečování** jejich sociální **suverenity** a sociálního **bezpečí** a na **omezování** soc. **závislosti** a soc. **ohrožení** (Konopásek)

Užší pojetí SP

- SP redukována na oblast zaměstnanosti a sociálního zabezpečení (tj.resortní SP)

Cílem – reagovat na sociální rizika (negat. důsledky) a

- ↓ soc.tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (nezaměstnanost, chudoba)

Širší pojetí SP

- Sociální politika - součást veřejné politiky
  - Politika sociálního zabezpečení
  - Zdravotní politika
  - Politika zaměstnanosti
  - Politika vzdělávání
  - Bytová politika
  - Rodinná politika

Aktivní, pasivní SP

- Aktivní – usiluje o **prevenci**, tj. předcházení vzniku soc. problémů přijímáním urč. SP opatření
  - Systémová SP
  - Intervencionistická SP= „ex ante“
- Pasivní – zaměřuje se na **řešení již vzniklých** soc. problémů $\implies$ snaha o zmírnění jejich následků
= reaguje „ex post“

Cíle sociální politiky

- vždy jde o určitý soubor cílů, kterými je naplňován **cíl obecný** – tj. rozvoj člověka (způsob života, jeho dispozice a tvůrčí síly)
- jsou historicky a společensky podmíněné
  - vyvíjejí se
    - v čase podle zájmů subjektu, nebo
    - podle změn sociálního prostředí

Cíle sociální politiky (pokr.)

- při formulaci a tvorbě cílů hrají důležitou roli **dva procesy:**
  - **znalost a hodnocení reality systému**
  - **harmonizace** představ přísl. subjektů o užitečnosti a prospěšnosti systému budoucnosti
- proces tvorby formulace cílů **konfliktní**
  - ← z různých názorů mezi jednotl. subjekty a objekty, subjekty a objekty navzájem
  - ← z rozdílů mezi cíly a prostředky, které jsou v době rozhodování dány k dispozici

Cíle sociální politiky

- V současnosti je měřítkem hodnocení jednotl. sociálně politických cílů **míra realizace lidských práv**
  - občanská, politická, hospodářská, sociální, kulturní
  - Sociální – právo na práci
    - právo na kolektivní vyjednávání
    - právo rodiny na sociální ochranu
    - právo na užitek ze sociálních služeb
    - právo na ochranu bydlení

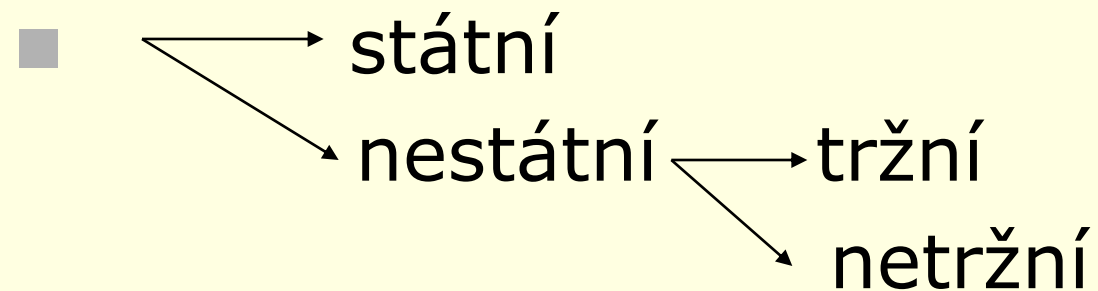
Objekty SP

- = všichni obyv. dané země, ať již jako **jednotlivci či urč. soc. skupiny**, kterým jsou opatření SP určena a na něž jsou orientována
- Vymezení sociální skupiny
  - primární – ke své existenci potřebuje trvalý osobní kontakt (rodina)
  - sekundární – vědomí společ. zájmů, založena na společ.potř., způsobu života, nábož.cítění

Kým jsou SP opatření vymezována

- Subjekty SP = ti, kdo mají zájem, vůli, schopnosti, předpoklady, možnosti a prostředky k určité soc.činnosti či chování

= koncipují, připravují a realizují SP

Rozdělení subjektů SP (pluralita subjektů)

- a) Stát a jeho orgány (parlament, vláda)
orgány mají charakter- republikový (MPSV, ČSSZ)
  - regionální (ÚP, OSSZ)
  - územní (SPOD)
- b) Zaměstnavatelé a firmy – jsou povinni zabezpečovat opatření stanovená **státem** a tzv. **dobrovolná SP opatření** (firemní soc. služba, firemní soc. politika)
- c) zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány (komory zaměstnavatelů, profesní komory a svazy, orgány tripartity apod.)
- d) regiony, místní komunity, obce, jejich orgány a inst., obč. org. a iniciativy (Výbor dobré vůle, Život 90)
- e) Círky
- f) Občané – příslušníci nějaké formalizované organizace (spolky, sdružení)

Objekty a subjekty (pokračování)

- *Trend* – usilování o posílení úlohy **nestátních a zejména netržních** subjektů v SP včetně jedince
- *Důvody*
  - prostřednictvím těchto inst. se občané zasazují o řešení soc. problémů
  - svým vstupem do politiky omezují prostor pro st. aktivity, které jsou dominantní svým rozsahem i nároky na st. rozpočet

Vývoj sociální politiky z hlediska role státu

- 1.vývojová etapa
  - Prvotní společnosti (vzájemná pomoc)
  - Starověké civilizace (rodina, sousedství, náboženské organizace - špitální bratrstva, samostatné řehole)
  - Středověk (potřeba péče o chudé sílí/katol.církev a šlechta, spolky tovaryšů, cechy mistrů, na sklonku – účast obcí - v nezbytných případech)
    - ze středověké chudinské péče vychází **moderní liberální pojetí sociální politiky**
  - neochuzovat daňové poplatníky ← rozvoj solidarity mezi občany (princip vzájemnosti - „sami sobě navzájem“)
  - Novověk (18. a zač. 19. století) – industrializace – urbanizace → nárůst sociálních problémů + narušení podpůrných mechanismů

Vývoj sociální politiky z hlediska role státu (pokračování)

- 2. Vývojová etapa (počátek 20. století)
  - Vytváření
    - nových institucí
    - institutů (pracovní smlouvy, učňovské smlouvy, sociální pojištění → ↑ výdajů na soc.pol. opatření)
  - Soudobé instituc.pojetí – 1. pol. 20. stol.
    - Lord Keynes – navrhl využití daní jako přerozděl. prostředku = vytvořil ekonom. základy social welfare
    - Sir W. Beveridge – 1942 – návrh na vytvoření národ. sociálního pojištění (čelí nezaměstnanosti, nemocím a nouzi) → moderní pojetí nezadatel.lidských práv (stát je odpovědný za ngramotnost, nezaměstnanost, nouzi, nemoc a sociální zanedbanost)
    - Sociální stát – enormně nákladný (i přes krizi 70. a 80. let další nárůst výdajů) + !!stárnutí populace → odklon od keynesovského modelu k neoklasické koncepci

Účast státu v sociální politice

- Stát vymezuje rámec působnosti pro ostatní soc. subjekty, určuje „pravidla hry“ v SP
- Stát se angažuje 2 zásad. způsoby
  - a) jako konceptor SP – vymezuje soc. právní legislativu, určuje pravidla chování ostatním soc. subjektům, dbá na jejich dodržování
  - b) jako přímý vykonavatel, realizátor soc. pol. opatření (poskytuje dávky, podporu, pomoc)

Konkrétní podoba účasti státu – závislá na ekonom. a společen. podmínkách každé země, na její kulturní vyspělosti, tradicích, ideologiích

Charakteristika „socialistické sociální politiky“

- do r.1990 neexistence Soc.pol. ve smyslu moderních trendů
- skrytost sociálních problémů (sociální problémy socialismus údajně odstranil) ← politika řízené zaměstnanosti
- v zákoníku práce – absence kolektivní smlouvy
- vysoká zaměstnanost žen (výraz rovnosti, jesle)
- deformace sociální politiky → monopolní realizátor v sociální politice (občan = pasivní příjemce dávek a služeb)

Charakteristika „socialistické sociální politiky“ (pokr.)

- Potlačení role dalších sociálních subjektů (občan, rodiny → pr. subsidiarity) nebo zcela vyloučena (církve, charity)
- Sociální spravedlnost = charakter rovnostářství
- Systém – zahrnoval více než 60 sociálních dávek (!!některé situace řešeny duplicitně
!! některé situace přehlíženy)
- Financování - výlučně ze státního rozpočtu (systém v průběhu 60. až 80. let signalizoval nutnost změny → postupný rozvoj krize)

Přerod společnosti (transformace ekonomiky)

- 1) Posilování demokratických institucí (princip participace)**
- 2) Zásadní změna forem vlastnictví**
- 3) Podpora volného trhu (odstranění státního monopolu)**
- 4) Odklon od centrálního direktivismu, vytváření decentralizované správy**

Problémy transformace ekonomiky v sociální politice

S transformací ekonomiky $\implies$ hrozba:

- **snižování živ. úrovně širokých vrstev**
obyvatelstva - pro mnoho soc. skupin = akutní
ohrožení chudobou - **vytváření deklasovaných**
skupin obyvatelstva

Scénář sociální reformy

Scénář sociální reformy (září 1990) → **cíle**
odrážely záměry ekonomické reformy
(privatizace a liberalizace národního
hospodářství)

Programové změny

- Vytvářel chybějící sociální instituce instituty, valorizační mechanismy
- Inicioval přijetí řady zákonů
- Liberalizace a pluralizace systému sociálního zabezpečení
- Založení záchranné sociální sítě
- Přejít ke 3 „pilířům“

Scénář sociální reformy (pokračování)

- Položil základ k vybudování **záchranné sociální sítě (dále též ZSS)**
- **ZSS = soubor legisl. norem upravujících různá soc.pol. opatření (aktivní, pasivní), kterými stát garantuje všem občanům určitou min. úroveň pomoci v závažných a státem uznaných soc. událostech.**

Záchranné sociální sítě

Fce

- aktivně působí v politice zaměstn. - v případě nezaměstn. *zabezpečuje nezbytné příjmy*
- garantuje ekonomicky aktivnímu obyv. *minimální výši prac. příjmu*
- garantuje nezbytně *nutnou výši příjmu osobám ohroženým soc.exkluzí*
- poskytuje *ochranu bydlení (příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení)*

ZSS

---

zamýšlena jako reakce na nepřízn. soc. důsledky ekonom. reformy a fungování trž. mechanismu

■ Problémy fungování ZSS

- Příliš řídká
- Zabezpeč. přílišné soc. pohodlí a dostatečně nemotivuje k vlastní akt. čin.
- Administr. výdaje s fungováním sítí jsou značné
- nevyužívání možnosti požádat o dávky (nízká informovanost; nevěří, že by měli nárok; pocit poníženosti; odrazující způsob administrace)

ZSS

- ZSS – není všelékem, pouze záchranným lanem pro případ nepřízn. soc. událostí

(těm je nezbytné předcházet jak

→ **makroekonom.polit.** (př.

dostat. nabídka prac. míst,
neinflač. vývoj)

→ **soc. politikou** (př. opatření v oblasti
důchodového pojištění, vzděl. p.)

Principy SP

- Princip sociální spravedlnosti
- Princip sociální solidarity
- Princip subsidiarity
- Princip participace

Princip sociální spravedlnosti

- **Subjektivní přístup** jednotlivce k otázkám „*Co je a co není spravedlivé?*“
  - Vnímání Soc.spr. – primárně výsledkem úsilí jednotlivce + nezbytnosti pomoci slabým a ohroženým
  - Ve společnosti jsou mezi občany **rozdělovány**
    - prostředky pocházející ze st. a veřej. zdrojů,
    - životní příležitosti a předpoklady (vzdělávat se, uplatnit se na trhu práce atd.)
- Otázka „**jak se rozděluje, kdo a co dostává a za co dostává**“, navozuje otázku „**co by měl dostávat a proč**“ = normativní kritérium

Princip sociální spravedlnosti

- Vnímání soc. spravedlnosti a soc. nerovností je vystaveno **silnému vlivu dílčích polit. zájmů a ideologií** → spekulace s tímto pojmem → manipulace veřejného mínění

Soc. spravedlnost či nespravedlnost - **silný polit. náboj** (ten je určující pro stabilitu společnosti a úspěšnost politiky státu)

Princip soc. spravedlnosti (pokr.)

■ Zásady Soc.spr.

- *„Zásada rovnosti šancí“*
- *„Všem stejně“* X proporcionalita ke vkladu úsilí
(*„meritokratická zásada“*)
- *„Každému podle jeho zásluh“* (otázka finanč.
ohodnocení – nerovnoprávnost mezi ohodnocením
žen a mužů)
- *„Každému podle jeho potřeb“*

Princip sociální solidarity (dále též princip SOSO)

- SOSO – výrazem lidského porozumění a pospolitosti, vzáj. soudržnosti a také odpovědnosti
- Rozdělení z hlediska toho, kdo ji organizuje –
  - mezinárodní
  - celostátní
  - místní
  - jednotlivců a rodin
- Nutno zvažovat míru, v níž je SOSO organizovaná státem naplňována, pamatovat na protikladnost mezi **výkonností a rovností**

Princip subsidiarity

- **Pomoc sobě samému – rodina – ostatní společenství – stát**
  - povinností státu – primárně pečovat o vytvoření podmínek, aby si každý mohl pomoci vlastním přičiněním
- Princip předpokládá
  - výchovu obyvatelstva k převzetí vlastní sebeodpovědnosti
  - prostor pro samotné zodpovědné sociální jednání
- Spojen s krizí tzv. silného sociálního státu

Princip participace

- = lidé musí mít možnost účastnit se procesu, který vede k přijímání urč. opatření a jejich realizaci
- Člověk není pasiv.příjemcem SP opatření, ale **aktivně vstupuje do politiky a spolurozhoduje o**
  - jejich tvorbě a
  - realizaci
- Předpoklad – vzdělanost a informovanost občanů, že si uvědomují **práva a odpovědnost zároveň** → širší uplatňování participace je záležitost vyspělých společ.
- Občané se zasazují o řešení soc. problémů zejm. prostřednictvím nest. institucí

Funkce sociální politiky

■ Z vývojového pohledu

Fce prvotní – ochranná

- rozdělovací a přerozdělovací

Fce odvozené –homogenizační

- stimulační

- preventivní

Úkolem státu – harmonizace (optimalizace)
těchto funkcí v praktickém politickém dění
prostřednictvím nástrojů SP

Ochranná funkce

- řeší **již vzniklé sociální situace (události)**, kdy jedinec či soc. skupina je znevýhodněna ve vztahu k ostatním, ať již v ekonomickém či sociálním smyslu
- Jde o **zmírnění či odstranění důsledků určitých sociálních událostí**, ať již jsou spojeny
  - se *světem práce* (např. nezaměstnanost, škodlivé prac.prostř.), nebo
  - se *životními stadii a událostmi* (např. stáří, nemoc, osiření, narození dítěte)
- Jde o funkci historicky nejstarší.

Rozdělovací a redistribuční funkce

- řeší co, jak, za co a podle čeho **rozdělovat** (rozdělování důchodů a dalších peněž. prostř., podmínek apod.)
- **Přerozdělováním** se zmírňuje výchozí nerovné postavení lidí v té míře, kterou společnost uznává za žádoucí
  - promítají se do životních podmínek lidí dvojím způsobem
    - podporou příjmů, důchodů, zvýšením jejich hotovostí
    - formou užívání bezúplatných nebo v různé míře dotovaných služeb (např. do sociálních služeb, regulace)
  - uskutečňuje se především prostřed. daní a transferů
  - hlavní nástroje přerozdělování- **st. rozpočet a veřejné rozpočty, soustavy pojištění a řada dalších institucí jako např. nezisk. org., nadace, církve aj.**

Rozdělovací a redistribuční funkce (pokr.)

- Kardinální otázka – „Jaká má být míra přerozdělení?“
- **E určitá prahová hodnota přijatelné nerovnosti a tedy i míry redistribuce** – pohybuje se mezi 2 mantinely
  - Příliš vysoká míra přerozdělení (oslabuje podniky k práci a podnikání)
  - Příliš nízká míra přerozdělení (oslabuje stabilitu a rozvojové možnosti společnosti → ↑ výskyt chudoby, sociální neklid)

Homogenizační funkce

- jde o dosahování určité stejnorodosti v uspokojování zákl. životních potřeb
- **neznamená nivelizaci** podmínek života, ale **proces, v němž společnost dospívá k poskytování rovných šancí vzdělávat se pracovat, pečovat o své zdraví atd.**

Příkl.- sociální pomoc nízkopříjmovým skupinám obyvatelstva (poskytnutí dávky hmotné nouze - tím jsou vytvářeny předpoklady pro zhruba stejnorodé uspokojování zákl. živ. podm.).

Stimulační funkce

- jde o **podporu, podněcování a vyvolávání žádoucího soc. jednání** jednotlivců a soc. skupin v oblasti ekonomické, tak i mimo ni
  - opatření vzděl. politiky, politiky zaměstn., zdrav. politiky, soc. zabezpečení (růst kupní síly zprostředkované i vývojem soc. příjmů)
- SP těmito opatřeními podporuje všeobecnou hospodářskou politiku
- Má výrazný stabilizační efekt ← vytváří záchrannou sociální síť

Preventivní funkce

- snahou je **zabránit** zcela nebo alespoň v co největší míře tomu, aby k nežádoucím **soc. situacím** vůbec docházelo (poškození zdraví, nezaměstnanost, nouze, alkoholismus, kriminalita apod.)
- Tuto funkci plní zvláště
  - vzdělávací politika (např. poskytováním adekvátního vzdělávání pro plnění pracovních profesních rolí)
  - zdravotní politika (důrazem na preventivní zdravotní péči)
- Předpokládá rozsáhlou osvětovou činnost, prevent. programy, rozvinutí poradenství všeho druhu

Nástroje SP

= prostředky, jimiž subjekt působí na objekt/jiný subjekt

Druhy

právní normy, ekonomické nástroje, soc.dokumenty, nátlakové akce

Typy

- 1. vládní program
- 2. kolektivní vyjednávání
- 3. nástroje realizačního charakteru

Vládní program

- Určuje celkovou orientaci SP při prosazování dlouhodobých záměrů
- Složitá záležitost ← zaměření koncepce a její celková orientace je závislá na konkrétní politické orientaci

Kolektivní vyjednávání

- Nástroj krátkodobého charakteru
- V ČR se uplatňuje až po r. 1989
- představuje mechanismus dosahování konsensu

=proces, ve kterém dochází k jednání o urč. soc. skutečnostech mezi soc. partnery

- Má výrazně preventivní charakter
- Výsledkem – kolektivní smlouvy – ty jsou pak důležitým pramenem práva zejm. na úseku zaměstn., mezd, prac. podm. a někt. příjmů ze soc. zabezp.

Nástroje realizačního charakteru

- Soc. příjmy (dávky důch. a nemoc. zabezp., peněžité dávky soc. pomoci, podpora v nezaměstn. apod.)
- Soc. služby (péče o seniory, zdrav. znevýhodněné, poradenské služby apod.)
- Věcné dávky – zdravotní pomůcky (berle, protézy), ochranné pracovní pomůcky, šatstvo, potraviny
- Účelové půjčky – poskytování různých zvýhodněných půjček
- Státní regulace cen a zboží a služeb (hlavně před r. 89) – v zájmu potřeby efektivnosti a výkonnosti ekonomiky

Cíle sociální politiky

- V současnosti je měřítkem hodnocení jednotl. sociálně politických cílů **míra realizace lidských práv**
- Zákl. právo – právo na život – k jeho realizaci musí společnost
  - jeho život chránit
  - poskytnout mu podmínky pro důstojný život

————→ zákl. lidská práva (1948)-

  - občanská, politická, hospodářská, sociální, kulturní

Sociální práva

- Právo na práci
- Právo na uspokojivé pracovní podm.
- Právo na přiměřenou životní úroveň
- Právo na rodinu
- Právo na sociální zabezpečení
- Právo na svobodu sdružování

Právo na práci

- =zvolit si svobodně zaměstnání v uspokojivých pracovních podmínkách za přiměřenou odměnu, event. získat peněžitou podporu v nezaměstnanosti
- Má se obecně za to, že právo na práci je tržní ekonomikou negováno
- ← v každé společnosti s vysokou dělbou práce vyskytuje přirozená indiv. nezaměstnanost
- ← rozvoj národního hospodářství vyvolává potřebu strukturální přestavby a tudíž nezaměstnanosti

Právo na uspokojivé prac. podmínky

- právo na odměnu
- bezpečné a zdravotně nezávadné prac.podmínky
- stejnou příležitost pro všechny dosáhnout v zaměstnání povýšení na odpovídající vyšší stupeň
- Odpočinek, zotavení a rozumné vymezení prac. hodin, pravidelnou dovolenou, odměnu ve dnech veřejných svátků

(přijetí zákoníku práce lze považovat za jeden z pokroků v sociální politice)

Právo na přiměřenou životní úroveň

- Vláda národního porozumění po r. 1990 šla cestou minimálních mezd a vybudování záchranné sociální sítě
  - Zákl. determinantou živ.úrovně – zdraví
- stát přijímá opatření zahrnující
- zlepšení všech stránek vnějších život.podm.
  - prevence, léčení a kontrola epidemických chorob, chorob z povolání a jiných nemocí
  - vytvoření podm., které by v nemoci zajistily lékařskou pomoc a péči všem

Právo na rodinu

- Ochrana a pomoc rodině po dobu, kdy odpovídá za péči a výchovu nezletilých dětí
- Zvláštní ochrana matkám v průběhu přiměřeného období před a po narození dítěte
- Zvláštní opatření pro ochranu a pomoc všem dětem a mládeži proti vykořisťování, předčasnému zaměstnání, ohrožení mravnosti a zdraví

Právo na sociální zabezpečení

- = vymoženost 20. století
- vychází z myšlenky, že je třeba donutit občany **postarat se o sebe v době výdělečné činnosti odložením** části spotřeby, a tak omezit rozsah soc. solidarity jen na ty, kteří se o sebe takto postarat nemohou
- Podrobně je rozvedeno v úmluvách Mezinárodní organizace práce

Právo na svobodu sdružování

- Zahrnuje právo na kolektivní vyjednávání, petiční a jiná práva s tím spojená
- Právo upraveno v úmluvách Mezinárodní organizace práce